

УДК 37.012

Бирка Маріан

професор кафедри диференціальних рівнянь Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, доктор педагогічних наук, професор,

Чернівці, Україна

mbyrka@yahoo.com

Скрипська Ганна

заступник директора з НВР Чернівецької гімназії № 19 Чернівецької міської ради, учитель-методист, відмінник освіти України

Чернівці, Україна

anskrypska@gmail.com

Качуровська Любов

вчитель математики Чернівецької гімназії № 19 Чернівецької міської ради, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель

Чернівці, Україна

kachur2707@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ У БАЗОВІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ

Анотація. В дослідженні визначено, що формувальне оцінювання виступає як інноваційна форма взаємодії вчителя та учня/учениці у базовій середній освіті, яка дає змогу не тільки відстежувати його/її рівень навчальних досягнень, а й забезпечити індивідуальну освітню траєкторію кожного учня/учениці, що вибудовується на засадах активної участі в навчанні і свідомого розуміння власних прогалин у навчанні.

Констатовано, що формувальне оцінювання для вчителя надає численні переваги, найважливішими з яких є: можливість вчасно виявити та відреагувати на проблеми в навчанні, виключити негативні аспекти оцінювання, а також забезпечити індивідуалізацію освітнього процесу для кожного учня/учениці.

Для учня/учениці такі переваги охоплюють можливості вчитися на власних помилках, визначити, чого не знає, і не вміє; сформувавши розуміння що є важливим, а що другорядним, що таке успіх тощо.

Детерміновано, що ефективне впровадження формуального оцінювання у базовій середній освіті передбачає дотримання вчителем низки принципів та потребує підбору відповідного педагогічного інструментарію.

Ключові слова: оцінювання, формувальне оцінювання, формувальна оцінка, принципи формуального оцінювання, педагогічний інструментарій.

Постановка проблеми. Необхідність впровадження формуального оцінювання у базовій середній освіті зумовлена реформуванням усієї сучасної системи загальної середньої освіти України, що відбувається відповідно до Концепції Нової української школи (2016) та Державного стандарту базової середньої освіти (2020) [3].

Однією з найбільш результативних технологій для досягнення мети освіти у базовій середній освіті є активне та системне використання вчителем технології формуального оцінювання, яка дає змогу крім ідентифікації рівня навчальних досягнень учня/учениці забезпечити ще й індивідуалізацію освітнього процесу, що у свою чергу, сприяє підвищенню рівня мотивації учня/учениці до навчання.

Науково-теоретичні та методичні засади проблеми формуального оцінювання вивчали такі науковці як-от: Т. Береговська, В. Вембер, Л. Гапон, І. Логвина, О. Локшина [4], А. Предик [7] та інші.

Впровадження формуального оцінювання для різних навчальних предметів та рівнів освіти досліджували: у контексті багатомовної освіти – Н. Богданець-Білоskalенко та О. Фідкевич [1]; в базовій та старшій профільній школі – А. Гривко та Л. Ващенко [2]; у процесі викладання інформатики – Н. Морзе, О. Барна та В. Вембер [5]); історії та громадянської освіти – О. Пометун та Т. Ремех [6].

Метою дослідження є виокремлення передумов ефективного впровадження формувального оцінювання у базовій середній освіті.

Виклад основного матеріалу. Для визначення *сутності формувального оцінювання*, насамперед зосередимо увагу на *тлумаченнях цього концепту*, які подають українські науковці.

Так, О. Локшина концепт «формувальне оцінювання» розуміє як «інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає змогу вчителю визначати потреби учнів та відповідним чином адаптувати процес навчання» [4, с. 111].

Дослідники Н. Морзе, О. Барна та В. Вембер вважають, що «формувальна оцінка» – це «зворотній зв'язок» для учнів, який дозволяє їм зрозуміти, яких заходів слід вжити, щоб покращити власні результати» [5, с. 50].

Науковці-практики Н. Цісар та О. Папач визначають «формувальне оцінювання» як «інтерактивний критерій поступу дитини в освітній діяльності, завдяки якому можна відстежувати рівень опанування учнями змісту навчального матеріалу та вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію розвитку кожної особистості» [8, с. 62].

Отже, формувальне оцінювання виступає як інноваційна форма взаємодії вчителя та учня/учениці, яка дає змогу не тільки відстежувати його/її рівень навчальних досягнень, а й забезпечити індивідуальну освітню траєкторію кожного учня/учениці, що вибудовується на засадах активної участі в навчанні і свідомого розуміння ним/нею власних прогалин у навчанні.

Далі проаналізуємо його *переваги*, які детерміновані сучасними українськими науковцями та практиками.

Так, *основними перевагами* формувального оцінювання, на думку А. Предик, є: можливість здобути інформацію про реальний стан навчальних досягнень учня/учениці; можливість вчасно виявити та відреагувати на проблеми в навчанні; можливість виключити негативні аспекти оцінювання, що забезпечує сприйняття оцінки «не як вироку, а як керівництва до дії»; сприяння індивідуалізації освітнього процесу; підвищення навчальної мотивації й самостійності учня/учениці; спонукання учня/учениці до самоаналізу й

формуванню в нього/в неї прагнення до саморозвитку; формування в учня/учениці вмінь спільного обговорення у класі; розвиток критичного й творчого мислення учня/учениці; створення середовища, яке заохочує учня/ученицю аналізувати й запитувати [7, с. 157].

Дослідниці О. Пометун та Т. Ремех вважають, що до переваг формувального оцінювання відносяться: підтримка в учня/учениці впевненості в тому, що кожен здатен покращити результати навчання, оскільки у ході навчання наводяться приклади очікуваних результатів; створення атмосфери визнання цінності особливостей і можливостей кожного учня/учениці, зокрема і учнів з особливими освітніми потребами [6, с. 88].

Вчені Н. Богданець-Білокаленко та О. Фідкевич акцентують увагу на тому, що у ході формувального оцінювання освітній процес розглядається як «участь у наблизеній до життя діяльності, а контрольні-оціночні процедури – як частина процесу набуття пізнавального досвіду» [1, с. 33]. Саме безпосередня участь учня/учениці у процесі оцінювання спонукає його/її до свідомої постановки цілей навчання, які відповідають його/її особистісним можливостям, глибшого занурення в навчальний матеріал, а також формування вмінь самооцінювання та взаємооцінювання, що дають змогу порівняти здобуті результати навчання із поставленими цілями та визначити прогалини, які потребують коригування [1, с. 33-34].

Науковці-практики Н. Морзе, О. Барна та В. Вембер зауважують, що формувальне оцінювання забезпечує зв'язок оцінювання з індивідуальним навчальним рухом учня, приростом його навчальних результатів: знань, умінь, компетентностей, тощо. Окрім цього, на думку авторів, формувальне оцінювання створює умови для ефективного розвитку в учнів навичок 21 століття, а саме: планування власного процесу навчання, прийняття аргументованих рішень, робота в команді, співпраця тощо. При цьому виокремлюють наступні *переваги формувального оцінювання для учня/учениці*: можливість вчитися на власних помилках; можливість зрозуміти, що є важливим, а що другорядним; можливість зрозуміти, що те що вдається це

успіхи; можливість визначити, чого вони не знають; можливість визначити, чого вони не вміють робити [5, с. 50].

Отже, можемо констатувати, що формувальне оцінювання для вчителя у базовій середній освіті надає численні переваги, найважливішими з яких є: можливість вчасно виявити та відреагувати на проблеми в навчанні, виключити негативні аспекти оцінювання, а також забезпечити індивідуалізацію освітнього процесу для кожного учня/учениці. Для учня/учениці такі переваги охоплюють можливість вчитися на власних помилках, визначити, чого не знає, і не вміє; сформувані розуміння що є важливим, а що другорядним, що таке успіх тощо.

Разом з тим, відмітимо, що ефективне впровадження формувального оцінювання у базовій середній освіті передбачає дотримання вчителем **низки принципів** та потребує **підбору відповідного педагогічного інструментарію**.

Так, на основі аналізу праць науковців Н. Богданець-Білоskalенко, О. Фідкевич [1], А. Гривко, Л. Ващенко [2], Н. Морзе, О. Барна, В. Вембер [5], О. Пометун, Т. Ремех [6] та А. Предик [7], вважаємо, що впровадження формувального оцінювання у базовій середній освіті буде ефективним за умови, якщо вчитель буде дотримуватися *наступних принципів*:

- усвідомлення того, що оцінювання тільки шляхом виставлення балів різко зменшує мотивацію та рівень самооцінки учня/учениці;
- формулювання конкретних цілей і критеріїв оцінювання рівня навчальних досягнень та їх повідомлення перед початком теми (уроку);
- забезпечення зрозумілості й ясності форм, методів, цілей процесу оцінювання для всіх учасників освітнього процесу;
- здійснення оцінювання як запланованого та ретельно продуманого компонента освітнього процесу;
- зосередження уваги на оцінюванні найбільш значущих результатів навчальної діяльності учня/учениці;
- системного відстеження відповідності поточного рівня навчальних досягнень учня/учениці цілям і очікуваним результатам навчання;

- зміни вчителем технологій навчання в залежності від здобутих учнем/ученицею освітніх результатів;
- переключення ситуації конкуренції на інші види діяльності або проектну роботу;
- пріоритету вербального заохочення у ході оцінювання навчальних досягнень учня/учениці;
- висування однакових вимог й однакового ставлення вчителя до всіх учнів;
- оцінювання навчальних результатів учнів/учениць, а не їх особистості;
- аналізу діяльності учня/учениці тільки у порівнянні з їх власними попередніми досягненнями у навчанні;
- переважне акцентування уваги вчителя на позитивних результатах навчальної діяльності учня/учениці;
- відмова вчителя від різкої критики помилок у діяльності учня/учениці;
- надання вчителем можливості кожному учню/учениці виправити свої помилки та покращити результати;
- постійне забезпечення зворотного зв'язку, надаючи кожному учню/учениці коментарі, рекомендації та поради для покращення їх навчання.

Отже, щоб оцінювання дійсно стало формувальним, вчитель повинен орієнтуватись на забезпеченні обов'язковості, позитивності, чіткості, зрозумілості, своєчасності, доброзичливості і взаємоповаги в освітньому процесі базової середньої освіти.

При цьому, Н. Морзе, О. Барна та В. Вембер пропонують низку запитань, які можуть слугувати вчителю дієвими *орієнтирами для впровадження формувального оцінювання* у конкретному класі:

- «*Хто оцінює?*» – потрібно пам'ятати, що досягнення учня може оцінити не тільки вчитель, а й сам учень;
- «*Як оцінювати?*» – оцінювання має проводитись на основі розроблених та затверджених критеріїв, які вчитель повідомляє учням на початку навчання;

– «Що оцінювати?» – вміння презентувати набуті знання, спосіб виконання завдань, результати та спосіб їх досягнення, рівень опанування учнями компетентностей тощо;

– «Навіщо оцінювати?» – щоб діагностувати складнощі, мотивувати, підтримувати успіхи у досягненні навчальних цілей, виявляти освітні прогалини [5, с. 50].

Аналіз праць А. Предик [7] та Н. Цісар і О. Папач [8] дав змогу визначити *педагогічний інструментарій формувального оцінювання*, який охоплює наступні групи форм, методів, технік та способів:

– усна форма (індивідуальне, групове та фронтальне оцінювання, взаємооцінювання, форми запитання);

– письмова форма (діагностичні, самостійні та контрольні роботи, тестування, лист самооцінювання, лист взаємооцінювання, замітки, щоденники, оціночні листи, контрольні списки, запитання для обговорення, спостереження учнів, спостереження учителя, однохвилинне есе, чек-лист, техніка «тижневий звіт» тощо);

– графічна форма (карти знань, завдання на послідовність, схеми, списки пріоритетів, таблиці, графіки, схеми тощо);

– цифрова форма (оцінювання в електронному форматі, цифрове портфоліо);

– практична форма (виконання різних видів експериментальних досліджень, навчальних проєктів тощо).

Отже, можна констатувати, що педагогічний інструментарій формувального оцінювання охоплює всі форми здійснення зворотного зв'язку і рефлексії, які можна впроваджувати систематично на всіх уроках та у всіх галузях базової середньої освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у ході дослідження визначено, що формувальне оцінювання виступає як інноваційна форма взаємодії вчителя та учня/учениці, яка дає змогу не тільки відстежувати його/її рівень навчальних досягнень, а й забезпечити індивідуальну освітню

траєкторію кожного учня/учениці, що вибудовується на засадах активної участі в навчанні і свідомого розуміння власних прогалин у навчанні.

Формувальне оцінювання для вчителя надає численні переваги, найважливішими з яких є: можливість вчасно виявити та відреагувати на проблеми в навчанні, виключити негативні аспекти оцінювання, а також забезпечити індивідуалізацію освітнього процесу для кожного учня/учениці. Для учня/учениці такі переваги охоплюють можливості вчитися на власних помилках, визначити, чого не знає, і не вміє; сформувати розуміння що є важливим, а що другорядним, що таке успіх тощо.

Разом з тим, ефективне впровадження формувального оцінювання у базовій середній освіті передбачає дотримання вчителем низки принципів та потребує підбору відповідного педагогічного інструментарію. Зокрема, для того щоб оцінювання дійсно стало формувальним, вчитель повинен орієнтуватись на забезпеченні обов'язковості, позитивності, чіткості, зрозумілості, своєчасності, доброзичливості і взаємоповаги в освітньому процесі базової середньої освіти. При цьому, педагогічний інструментарій формувального оцінювання охоплює всі форми здійснення зворотного зв'язку і рефлексії, які можна впроваджувати систематично на всіх уроках та у всіх галузях базової середньої освіти.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо розробку науково-методичного впровадження формувального оцінювання у всіх освітніх галузях та рівнях базової середньої освіти.

Список використаних джерел:

1. Богданець-Білоskalенко Н., Фідкевич О. Формувальне оцінювання у контексті багатомовної освіти. *Український Педагогічний журнал*. 2022. Вип. 1. С. 30-39. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-1-30-39>.
2. Гривко А., Ващенко Л. Поточне та формувальне оцінювання в базовій та старшій профільній школі. *Український Педагогічний журнал*. 2021. Вип. 2. С. 72-83. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-2-72-83>.

3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

4. Локшина О. Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2009. № 2. С. 107-113.

5. Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 45-57.

6. Пометун О. І., Ремех Т. О. Формувальне оцінювання у навчанні історії та громадянської освіти в контексті нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 1. С. 86-97.

7. Предик А. Формувальне оцінювання як ключовий чинник якісної освіти в НУШ. *Матеріали VI Усеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції: «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти»*: збірник наукових статей. Суми, 2022. С.156-159.

8. Цісар Н. В., Папач О. І. Математична галузь. Трансформація оцінювання: цілі, критерії, культура. Модуль V. *Нова українська школа на засадах єдності цінностей, змісту і форм: Математична освітня галузь. 5 клас*. Одеса: Екологія, 2023. С. 61-73.